Intoxicació per infusió de fonoll: causa d'irritabilitat en el lactant i el nounat

Antònia M. Serra-Moranta[1], Núria Torner-Simó[1], Susana Morgade-González[2], Gemma R. Ricós-Furió[2], Airam T. Álvarez-Sánchez[2]

[1] Hospital Universitari Infantil i de la Dona Vall d'Hebron. Barcelona. [2] Unitat de Pediatria Raval Sud. Centre d'Atenció Primària Drassanes. Barcelona

Resum

Introducció. La irritabilitat en el lactant és un motiu de consulta habitual que inclou les intoxicacions en el diagnòstic diferencial. L'ús de remeis casolans, com ara infusions, és freqüent en la població pediàtrica, en concret per tractar còlics, diarrees o vòmits. Aquest ús és més alt entre la població immigrant, amb la qual sovint existeix una barrera idiomàtica. Això pot dificultar la prevenció, la identificació i la resolució de possibles intoxicacions. En aquest treball es presenta el cas d'un nadó afectat per la ingesta d'infusió de fonoll, i s'insisteix en els efectes tòxics potencials.

Cas clínic. Es presenta el cas d'un lactant de 16 dies de vida que consulta a infermeria per dificultats en l'alletament. S'observa una presa a la consulta, s'objectiva molta irritabilitat durant l'intent d'aferrament i es constata un escàs guany ponderal. Fent èmfasi en l'anamnesi, s'identifica l'administració durant dues setmanes de tres biberons al dia de 60 ml d'infusió de fonoll amb sucre com a remei per al còlic del lactant.

Comentaris. Hi ha poca evidència de la tolerància al fonoll en lactants. Alguns dels seus compostos s'han aïllat en llet materna en cas que la mare n'hagi ingerit. La intoxicació depèn de la dosi i pot provocar cianosi sense resposta a oxigenoteràpia per metahemoglobinèmia. En quantitats més reduïdes, el component neurotòxic anetol provoca letargia, escàs guany ponderal, irritabilitat o vòmits; les proves complementàries no mostren alteracions, i la recuperació és completa al suprimir-ne la ingesta. És important detectar aquestes pràctiques potencialment perjudicials fent èmfasi en l'anamnesi.

Paraules clau: *Fonoll. Intoxicació. Irritabilitat. Lactant.*

Intoxicación por infusión de hinojo: causa de irritabilidad en el lactante y el recién nacido

Introducción. La irritabilidad en el lactante es un motivo de consulta habitual que incluye las intoxicaciones en su diagnóstico diferencial. El uso de remedios caseros a base de hierbas o infusiones es frecuente en la población pediátrica, en concreto para el tratamiento de cólicos, diarreas o vómitos. Dicho uso es mayor en la población inmigrante, con la cual suele existir también barrera idiomática. Esto puede dificultar la prevención, identificación y resolución de posibles intoxicaciones. Este trabajo presenta el caso de un recién nacido afectado por infusión de hinojo, haciendo hincapié en sus potenciales efectos tóxicos.

Caso clínico. Se presenta el caso de un lactante de 16 días de vida que consulta a enfermería por dificultades en la lactancia. Se observa una toma en la consulta, se objetiva irritabilidad marcada y se constata una escasa ganancia ponderal. Poniendo énfasis en la anamnesis, se identifica la administración durante dos semanas de tres biberones al día de 60 ml de infusión de hinojo con azúcar como remedio para los cólicos del lactante.

Comentarios. Existe poca evidencia de la tolerancia al hinojo en lactantes. Algunos de sus compuestos han sido aislados en la leche materna en caso de ingesta por su parte. La intoxicación es dosis-dependiente y puede provocar cianosis sin respuesta a oxigenoterapia por metahemoglobinemia. En cantidades más reducidas, el compuesto neurotóxico anetol puede provocar letargia, fallo de medro, irritabilidad y vómitos. Las pruebas complementarias no muestran alteraciones y la recuperación es completa al suprimir la ingesta de la sustancia. Es importante detectar estas prácticas potencialmente perjudiciales para la población pediátrica haciendo hincapié en la anamnesis de forma activa.

Palabras clave: *Hinojo. Intoxicación. Irritabilidad. Lactante.*

Intoxication by fennel infusion: cause of irritability in the infant and the newborn

Introduction. Irritability in the newborn is a usual reason for consultation. It may include intoxications in its differential diagnosis. Herbal medicines and infusions are commonly used in paediatric patients, especially for infantile colic, diarrhoea and vomiting. These practices are common among the immigrant population, in which idiomatic barrier is frequent. Thus, prevention, identification and resolution of eventual intoxications can be difficult. In this paper a case report of a newborn being affected by fennel infusion is presented. The focus is put on fennel's potential toxic effects.

Case report. A case of a 16-day-old infant who consults the nurse due to breastfeeding difficulties is presented. A breast milk intake with marked irritability is observed during the consultation and a low weight gain is detected. On further questioning, the administration of 3 bottles per day of 60 ml of infusion of fennel with sugar over the previous two weeks was documented, as a remedy for the infant's colics.

Correspondència: *Antònia Maria Serra Moranta*
Unitat Pediàtrica Drassanes
Av. de les Drassanes, 17-21. 08001 Barcelona
a.serra@vhebron.net

Treball rebut: 02.10.2019
Treball acceptat: 09.06.2020

Serra-Moranta AM, Torner-Simó N, Morgade-González S, Ricós-Furió GR, Álvarez-Sánchez AT.
Intoxicació per infusió de fonoll: causa d'irritabilitat en el lactant i el nounat.
Pediatr Catalana. 2020;80(3):121-3.

Comments. There is little evidence about fennel tolerance in newborns. Some of its compounds have been found in breast milk in case of ingestion by the mother. Intoxication is dose-dependent and can cause cyanosis unresponsive to oxygen due to metahaemoglinaemia. In smaller quantities, the neurotoxic compound anethole can cause lethargy, failure to thrive, irritability and vomiting. Additional diagnostic tests show no alterations. Recovery after interruption of the substance's intake is *ad integrum*. It is important to focus on the anamnesis in order to identify dietary habits and home remedies, which could be potentially harmful in the paediatric population.

Key words: *Fennel. Intoxication. Irritability. Infant.*

Introducció

La irritabilitat en el nounat i el lactant és un motiu de consulta habitual. Entre les causes cal incloure les intoxicacions en el diagnòstic diferencial. Els remeis casolans són una realitat en les cures administrades a la població pediàtrica. Sovint, els professionals de la salut desconeixen aquestes pràctiques. L'omissió en l'anamnesi sol ser deguda a la falta d'interrogació dirigida per part dels sanitaris i a la manca de menció espontània per part dels pacients. Contràriament a les creences de gran part de la població, els remeis casolans no sempre són innocus i poden donar lloc a intoxicacions i efectes deleteris importants. Els preparats i infusions d'herbes són àmpliament utilitzats en patologia pediàtrica com a tractament fitoteràpic de còlics del lactant, diarrees o vòmits. Aquestes pràctiques són especialment freqüents en la població immigrant, amb la qual hi sol haver una barrera idiomàtica, fet que en dificulta la prevenció, la identificació i la resolució [1-2]. Al districte de Ciutat Vella de Barcelona, que inclou els barris de Raval Nord, Raval Sud i Gòtic, la població immigrant representa el 45,1% [3], de manera que és especialment rellevant fer èmfasi en aquest aspecte en l'anamnesi.

Cas clínic

Es presenta el cas d'un nounat a terme de sexe masculí de 16 dies de vida, amb un pes adequat al naixement, fill de pares consanguinis (cosins germans) originaris de Síria. Als 16 dies de vida el pacient és portat a l'ambulatori per a una visita amb infermeria per problemes amb l'alletament. En l'exploració presenta un triangle d'avaluació pediàtrica alterat per estat letàrgic en repòs i irritable a l'estimulació, difícilment consolable. Es realitza glucèmia capil·lar, que és normal. Es constata escàs guany ponderal i succió poc vigorosa al dit. S'objectiva un rebuig a l'alimentació al pit i amb dit-xeringa. En l'anamnesi, amb una important barrera idiomàtica i necessitat de mediadora intercultural, els pares refereixen haver estat administrant biberons de 60 ml d'infusió de fonoll (aigua bullida amb una cullerada petita rasa de l'herba) tres cops al dia per calmar els còlics del lactant. També refereixen haver fet el mateix amb el seu germà gran. Es decideix derivar-lo a l'hospital de referència per fer-ne la valoració.

A l'arribada a l'hospital, el pacient presenta acrocianosi d'extremitats inferiors que s'autoresol. L'anàlisi sanguínia mostra acidosi respiratòria lleu. No es mesura la metahemoglobinèmia, i els valors d'amoni i lactat no són valorables per mala tècnica d'extracció. L'hemograma i les transaminases resulten normals.

Durant l'estada a urgències el pacient es manté estable, i es fa una presa supervisada que resulta efectiva. Es contacta amb el Servei Nacional de Toxicologia, el qual informa que la dosi tòxica del compost és més alta que la referida en l'anamnesi (1 cullerada sopera d'infusió en sec, que equivaldria aproximadament a 4 grams). Davant l'estabilitat clínica i hemodinàmica del pacient, es decideix l'alta a domicili sense controls analítics i amb indicació de suspendre totalment l'administració de fonoll tant a l'infant com a la mare, i de mantenir la lactància materna a demanda com a única font d'ingesta.

Comentaris

El fonoll és una herba àmpliament utilitzada en els remeis casolans. La seva tolerància en adults és bona, però hi ha poca evidència sobre la tolerància en lactants [1]. Un dels seus usos tradicionals és com a remei per als còlics del lactant. També es pot administrar a la mare com a galactagog (substància que ajuda en la producció de llet materna). Alguns dels seus compostos són excretats per la llet materna en cas d'ingesta i poden comportar una exposició que superi els nivells de seguretat en els lactants, cosa que pot donar lloc a una intoxicació aguda [4].

La clínica deguda a exposicions elevades de fonoll en el lactant és dosidepenent. En casos extrems es pot donar una cianosi que no respon a oxigenoteràpia com a conseqüència de metahemoglobinèmia [2]. Els casos descrits en la literatura es van presentar després de la ingesta de puré a base de fonoll, amb recuperació ad integrum després d'administrar blau de metilè [5].

En quantitats més reduïdes, la clínica és provocada pel compost neurotòxic anetol; per exemple, quan s'administra en forma d'infusions (com la del cas que es presenta) o excretat a través de la llet materna. Això provoca un estat de letargia, dificultat en l'alimentació, escàs guany ponderal, irritabilitat i vòmits eventuals. Les proves complementàries sovint no mostren alteracions i la recuperació després d'interrompre l'administració de fonoll al lactant i a la mare és completa [6].

La població immigrant representa el 45,1% dels habitants del districte de Ciutat Vella de Barcelona [3]. Les procedències més habituals són el Pakistan, Bangladesh, l'Índia, les Filipines i la Xina. També hi ha un percentatge important de pacients procedents de la península Aràbiga. Els remeis casolans a base d'infusions d'herbes són especialment emprats en aquestes poblacions, i les més freqüents són: anís,

Taula I

Aspectes diferencials de possibles infusions administrades a lactants com a remeis casolans [7]

	FONOLL	ANÍS ESTRELLAT	EUCALIPTUS	CÀNNABIS	CAMAMILLA
Seguretat	- Risc de metahemoglobinèmia (ingesta directa) - Risc de neurotoxicitat (infusió)	- Risc de neurotoxicitat (infusió)	- Risc de metahemoglobinèmia - Risc de neurotoxicitat	- Risc de mort sobtada del lactant - Afectació del desenvolupament del sistema nerviós	- Segura (risc espores *Clostridium botulinium*)
Excreció llet materna	Sí	Sí	Sí	Sí	Sí
Galactagog	Sí	Sí	No	No	Sí
Clínica de la intoxicació	- Irritabilitat, letargia, escàs guany ponderal - Coma convulsiu - Acidosi metabòlica, insuficiència hepàtica (dosis altes)	- Irritabilitat, letargia, escàs guany ponderal - Coma convulsiu - Acidosi metabòlica, insuficiència hepàtica (dosis altes)	-Broncoespasme - Augment de la diüresi - Coma convulsiu - Mort	- Irritabilitat, escàs guany ponderal - Retard psicomotor - Disminució del perímetre cefàlic	- No descrita
Compost tòxic	Anetol	Anetol	Eucaliptol o cinetol	Tetrahidrocannabinol	No

fonoll, camamilla, comí, menta i eucaliptus [1-2]. Algunes no han demostrat toxicitat, com la camamilla, el comí o la menta, però altres poden provocar quadres d'intoxicació aguda que poden semblar altres tòxics amb els quals s'ha de fer diagnòstic diferencial [7] (Taula I).

La consulta d'infermeria és un bon espai per aprofundir en els problemes pels que es consulta. En aquest cas va ser definitiu per al diagnòstic explorar àmpliament tots els factors que poden influir en un alletament matern ineficaç: no tan sols la tècnica d'alletament i els horaris, sinó també els suplements de llet artificial o altres (com en el nostre cas, una infusió) que poden interferir en una lactància exitosa. És precís també que infermeria estigui formada i informada de costums i tradicions d'altres cultures quant a la criança i a l'abordatge dels possibles problemes dels nadons.

Finalment, cal fer menció de la barrera idiomàtica a l'hora de fer una anamnesi de qualitat en certs col·lectius. Aquesta significa una dificultat afegida i en aquest sentit és crucial la presència i l'ajuda dels mediadors interculturals. Lluny de desencoratjar-nos en la nostra pràctica, la presència de barrera idiomàtica ha d'incentivar els nostres esforços per aconseguir una comunicació efectiva. Cal recordar sempre als pacients la importància i els recursos que tenen a l'abast per aprendre l'idioma i millorar la qualitat assistencial que podem oferir als seus fills.

També s'hauria de tenir en compte que la interculturalitat és una font de riquesa i els seus mètodes tradicionals sovint poden ajudar al tractament de patologies més banals. És important preguntar sobre aquestes pràctiques i no penalitzar-les per tal de crear un clima basat en el respecte i la confiança. Només d'aquesta manera es podran detectar situacions de risc i posar límit a les que poden arribar a ser perjudicials per als nostres pacients.

Bibliografia

1. Abdulrazzaq YM, Al Kendi A, Nagelkerke N. Soothing methods used to calm a baby in an Arab country. Acta Paediatr. 2009;98(2):392-6.
2. Hannan J. Minority mothers' healthcare beliefs, commonly used alternative healthcare practices, and potential complications for infants and children. J Am Assoc Nurse Pract. 2015;27(6):338-48.
3. Lectura del Padró Municipal d'Habitants a 1 de gener de 2017. Departament d'Estadística i Gabinet Tècnic de Programació, Ajuntament de Barcelona. 2017 Accessible a la xarxa [data de consulta 01-07-2019]. Disponible a: https://www.bcn.cat/estadistica/.
4. E-lactancia. Associació per a la Promoció i Investigació científica i cultural de la lactància materna. 2019. Accessible a la xarxa [data de consulta 01-07-2019]. Disponible a: www.e-lactancia.com.
5. Murone AJ, Stucki P, Roback MG, Gehri M. Severe Methemoglobinemia Due to Food Intoxication in Infants. Pediatric Emergency Care. 2005;21(8):536-8.
6. Rosti L, Nardini A, Bettinelli ME, Rosti D. Toxic effects of a herbal tea mixture in two newborns. Acta Paediatr. 1994;Jun83(6):683
7. Drugs and Lactation Database [Internet]. Bethesda (MD):National Library of Medicine (US). 2006. Accesible a la xarxa [data de consulta 01-07-2019]. Disponible a: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK501808/